

СЪВРЕМЕННИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД СИСТЕМАТА ЗА НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ¹

Редовен докторант Ангелина Пройкиова, Катедра „Национална сигурност и публична администрация“, Правно-исторически факултет, Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, имейл: angelina.proykova@abv.bg

Резюме: Този доклад представя основните вътрешни и външни (глобални) фактори, оказващи влияние върху сигурността на Република България. Представени са съвременните проблеми пред националната сигурност на страната ни и се предлагат насоки за нейното оптимизиране.

Ключови думи: национална сигурност, предизвикателства, система.

CONTEMPORARY CHALLENGES FOR THE SECURITY SYSTEM OF THE REPUBLIC OF BULGARIA

Angelina Proykova, PhD Student, Department of National Security and Public Administration, Faculty of Law and History, South-West University “Neofit Rilski” - Blagoevgrad, email: angelina.proykova@abv.bg

Abstract: This report outlines the main internal and external factors influencing the security of the Republic of Bulgaria. Contemporary challenges to national security are examined, and recommendations are proposed to enhance the effectiveness of the country's security system and improve the protection of national interests.

Keywords: national security, challenges, system.

Сигурност – понятие и въпроси

Понятието „сигурност“ няма еднозначно определение и именно неговото богато съдържание и универсалност, води до разнопосочни и специфични гледни точки, но това не изключва и конкретно му съдържание, същност и степен на възприемане под формата на ниво на сигурност на държавата, в обществото и за отделната личност.

По темата за националната сигурност има многобройни трудове, но за съжаление събраната информация не е изчерпателна и темата е отворена за нови дискусии. Поради динамиката на международните отношения и националните особености винаги ще има въпроси и неясноти, по които сме длъжни да продължим да работим и да развиваме съобразно обстановката. Важно е да се върви по този път, за да се усъвършенстваме като държавност и да придобиваме стабилитет.

Сигурността като система

Д-р Николай Слатински сравнява сигурността с кислород: „ние не го забелязваме докато той е в наличност, но когато почувстваме липсата му, реагираме с паника“. Това

¹ Докладът е представен на студентска и докторантска научна сесия, проведена на 21 ноември 2024 г. в Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“, гр. Благоевград.

сравнение е изключително уместно и се приема като аксиома (не се нуждае от доказателства).

Личностната сигурност, според пирамидата на Ейбрахам Маслоу и подредените от него приоритети на човешките потребности, необходимостта от сигурност се намира на втора позиция. Приоритетното ѝ място е след това на физиологичните потребности, без които индивида не може нито да съществува, нито да оцелее. Това доказва важното значение на сигурността за всяка отделна личност.

В общността сигурността също има съществено значение - под форма на етични и морални правила и норми, някои от които неписани и просто доказани с времето за работещи и необходими, се изгражда социокултурно разбирателство и общностно съжителство.

На ниво държава вече говорим за национална сигурност, която е подсистема в държавната система. В същото време тя е изградена от свои системи и подсистеми, например министерствата на отбраната, вътрешните работи, външните работи и др., които си взаимодействат и се ръководят от Министерския съвет и Народното събрание чрез законите и поднормативните актове в държавата.

Ако разгледаме националната сигурност, като социална система, понятието сигурност може да се определи, като динамично състояние, при което организацията функционира и работи с определен темп и посока на действие като спазва дадени правила в рамките на нейните възможности, диктувани от външната и на вътрешната среда. Ако по някакви непредвидени причини системата на националната сигурност излезе извън тези рамки на функциониране и работа, тя разполага с ресурси да възстанови своето изначално стабилно състояние.

Според чл. 2 от Закона за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност: “Национална сигурност е динамично състояние на обществото и държавата, при което са защитени териториалната цялост, суверенитетът и конституционно установеният ред на страната, когато са гарантирани демократичното функциониране на институциите и основните права и свободи на гражданите, в резултат на което нацията запазва и увеличава своето благосъстояние и се развива, както и когато страната успешно защитава националните си интереси и реализира националните си приоритети”.

Въз основа на посоченото определение необходимо изискване е защитата и гарантирането на жизнено важните интереси на държавата, които се изразяват в защита на териториалната цялост, суверенитета и конституционно установеният ред на страната в лицето на политическата ни система.

Системата за национална сигурност е сложна система и притежава основни свойства като уникалност, слаба предсказуемост, целенасоченост и синергичност. Тя е система, изградена въз основа на правно-нормативна уредба, функционално структурирани и специализирани органи, включващи сили и средства и имащи задачата да осигуряват сигурността на държавата, обществото като цяло и отделната личност, гражданин на страната.

Националната сигурност може да се определи и като система от мерки, предприети от една държава, за да си осигури своето оцеляване и безопасност.

Основни глобални процеси, оказващи влияние върху националната сигурност на Република България

Предизвикателствата пред системата за национална сигурност на Република България могат условно да се разделят на външни (глобални) и вътрешни, като това разделение не бива да се търси и в методите и стратегиите за справяне с тях, тъй като всичките те в еднаква степен заплашват, както сигурността, така и стабилното развитие на страната ни.

Глобализацията може да се определи като „процес на нарастващо въздействие върху социалната действителност на отделните страни на различните фактори от международно значение като икономика, политически връзки, културен, информационен обмен и т. н.". Тя е свързана със стремеж към единство и нарастване на икономическите, социалните, техническите, политическите и културните взаимовръзки и отношения. Глобализацията е свързана с множество ползи, но също така крие рискове за националната ни сигурност.

На първо място сред външните, т.н. глобални фактори е заплахата от военен конфликт. Тя не е на преден план към момента, тъй като е налице стабилна тенденция за укрепване на международните отношения на България и усъвършенстване на механизмите за възможното управление на кризистните ситуации, които биха засилили опасността от пряка военна агресия срещу страната ни. Но това не бива да омаловажава водещото значение на военните и силовите фактори, като влиянието на продължаващата военна ситуация в Украйна, основната роля на членуването на страната ни в системите за евроатлантическа и европейка сигурност, тук можем да изброим Организацията на Северноатлантическия договор (НАТО), Европейския съюз (ЕС), Организацията за сигурност и сътрудничество (ОССЕ), а по настоящем вече и като пълноправен член на Шенген. Конфликтът в Украйна, воден в близост до границата ни, потвърждава тази теза.

На следващо място като външна заплаха може да се посочи миграцията и в частност нелегалната емиграция, като дестабилизиращ фактор за националната ни сигуност. Нахлуването на големи групи бежанци поражда конфликти на етническа, религиозна и социална основа и дава повод да се говори на „езика на омразата“. В следствие на този външен фактор се задълбочават и икономическите и социалните различия като не бива да се пропуска и темата за рискът от терористични прояви.

Тероризмът е сериозна заплаха за националната ни сигуност. Терористичните организации имат разнообразни начини на действие и умеят да се интегрират в обществото ни, което ги прави трудни за проследяване, контролиране и в следствие неутрализиране. Това води до заплаха за обществото като цяло и е наложително да бъдат взети всички мерки за справянето с този външен рисков фактор за сигурността на България.

Новите реалности, в които живеем, ни сблъскват и със заплахата от хибридни войни и кибератаки. Въпреки, че тази тема може и да звучи за повечето хора далечна и неясна, тя става все по-актуална и значима с навлизането на изкуствения интелект. Всички ние използваме интернет в ежедневието си, като започнем от децата от най-ранна детска възраст до хората на по-напреднала възраст, всеки от нас неминуемо се сблъсква с виртуалната реалност и тя става неразделна част от живота ни в малка или по-голяма степен за постоянно. Необходимо е да се запознаем, а защо не и да се образуваме по темата за безопасното онлайн сърфиране, като започнем от обикновени разплащания на онлайн поръчки, онлайн банкиране и сърфиране в интернет информационни сайтове и социални мрежи, които не винаги са безопасни и проверени и се стигне до съхраняване на лични данни в интернет, предоставяне на чувствителна информация като имена, адрес и единен граждански номер, които ни се търсят от даден цифровизиран източник, пък били то информационна мрежа под формата на официален дигитален формат на държавна институция, към която имаме доверие например.

По същата тази тема, целесъобразно е да се отбележи значението на фалшивите новини за обществото и за сигурността на страната. Тези новини със съмнителен произход неизменно са навсякъде около нас и се използват за най-различни цели – вкарване в заблуда, измама и до степен на предизвикване на страх, паника и крайни реакции у хората, които биха могли да разклатят реда в обществото и оттам и дестабилизация на държавата. По времето на Ковид кризата от преди няколко години, имаше главоломно повишаване на фалшивите новини и опити за „фишинг“ (информационни) измами. Ето защо информираността по подобни теми е и ще бъде все по-значима.

Вътрешни фактори, влияещи върху националната сигурност на Република България

Вътрешните фактори са комплекс от обективни и субективни нерешени проблеми, които често имат по-голямо влияние от външните.

Актуален негативен фактор за неустойчивостта на институциите, социалните отношения на държавата е перманентното провеждане на изборни кампании, различни партийни интереси и неустойчиво управление – бяха поведени 8 парламентарни избори в рамките на 2 години. Липсата на стабилно държавно управление води и до блокирането на цялата страна и замразяването на множество проекти, които биха допринесли до подобряването на международното ни положение, както и за икономическото ни благополучие.

Корупцията и в частност корупцията по високите етажи остава един от основните проблеми на съвременното българско общество. Възможности за корупция създават недостатъците в управлението на държавата и общините, изразяващи се в съзнателно или поради некомпетентност увеличаване и усложняване на разрешителни и лицензионни режими, липса на необходимата прозрачност и последователност при възлагане на обществени поръчки и разходване на публичните средства.

Демографската криза остава на преден план като наболял проблем пред страната ни в търсене на нови начини за справяне с нея – нацията ни се топи, заради разпада на семейството, отстъпването от патриархалните и изконните ценности и ниската раждаемост в България.

В продължение на години се наблюдава влошаване на здравния статус на населението, както и изразени негативни тенденции в образователното и квалификационното равнище на значителни групи от българското общество, което е предпоставка и за недостатъчната интегрираност на някои общности, принадлежащи към етнически малцинства. Здравеопазването се причислява към вътрешните фактори, влияещи на националната ни сигурност. Както всички станахме свидетели по време на пандемията – здравната ни система няма възможността и капацитета да се справи с по-значима по обхват криза. Липсата на специалисти и високо квалифицирани кадри, е сериозен проблем, по който трябва да се мисли, не само от управниците на лечебните заведения, но и от управляващите държавата.

Общата или конвенционалната престъпност също продължава да заплашва всекидневието на гражданите; възникват зони на повишен риск за имуществото и живота на гражданите в отделни региони и населени места.

Наблюдава се нарастване на несигурността сред хората, живеещи в населени места със значително намаляващ брой жители или в обезлюдяващи райони. Проблеми за сигурността и интересите на гражданите възникват наред с престъпността и вследствие на лошото управление, бюрократизма, злоупотребите и неефективността в управлението на държавната и общинската собственост.

Относително високият ръст на пътнотранспортните произшествия и последиците от тях дават основание да се говори за „война по пътищата“, чиито жертви всяка година стават стотици граждани.

Друг наболял проблем от вътрешните фактори пред националната ни сигурност е влошаването на качеството на образователната ни система. Особено по времето на онлайн образованието в следствие на предприетите ковид мерки за ограничаването на социалните контакти и спазването на дистанция, за намаляване разпространението на вируса. Това доведе до безпрецедентно лоши резултати сред учащите, демотивация и антисоциализация сред подрастващите. Изоляцията и социалното дистанциране има множество негативни ефекти, на които сме свидетели, а и някои от тях ще се проявят неминуемо и в бъдещето.

Социалната неравнопоставеност в обществото също е фактор за дестабилизация в страната ни. Делението на много богати и крайно бедни социални кръгове, като липсва средна класа води до нежелани последиствия като бунтовнически настроения, хората са доведени до ръба и под линията на бедност, което ги принуждава да действат крайно и да са в готовност за протестни действия и дори граждански бунт и неподчинение.

Високата зависимост от енергийни ресурси създава уязвимост в икономически и политически план. Проектите за диверсификация на източниците и на маршрутите за доставка на енергийни ресурси имат отражение върху геополитическата обстановка на Балканите и в Европа и директна проекция върху националната сигурност на Република България.

Рисковете за екологичната сигурност произтичат от замърсяване на почвата, водата и въздуха, унищожаване на природни ресурси вследствие на неправомерна дейност и занижен контрол, а също така от аварии или бедствия.

Заклучение

В обобщение на казаното до тук можем да констатираме множество и разнообразни по вид заплахи както от външен, така и от вътрешен произход, което налага оптимизацията на националната сигурност да бъде комплексна и многоаспектна, също като тях. Не е необходимо единствено да се обхванат само традиционните военни и

правоохранителни мерки, но и да се проведат икономически, социални и дипломатически действия, за да се заздравят връзките ни с Европейския съюз и международните ни партньори.

Условията, в бързоразвиващия се регионален и глобален контекст, бързо се променят и се налага и страната ни да реагира адекватно на тях като укрепва институциите, координацията между тях и частните структури и да се търсят решения на съвременните предизвикателства чрез сътрудничество и общи усилия.

Както казва проф. Владко Иванов в книгата си „Управление на националната ориентация през 21 век. Четиво за държавници“: необходимо е да „прибавим инструментите на разузнаването, дипломацията, вътрешната сигурност, противодействието на престъпността, опазването на обществения ред, охраната на границите, органите за контрол на класифицирана информация, защита на лични данни и др. Всички те могат да организират дейностите за водене на победна (планирана или натрапена) война срещу външни врагове и запазване на конституционния ред при вътрешни конфликти“.

От изложеното по-горе може да се обобщи, че средата за сигурност, както за страната ни, така и за света е динамична. Съвременните предизвикателства предизвикателства пред националната сигурност налагат полагане на непрекъснати усилия за своевременното им анализиране, противодействие и защита. Въпреки предприетите мерки от всички структури и специални служби за справяне с тези предизвикателства пред националната сигурност на Република България, все още се наблюдават редица проблеми, нуждаещи се от незабавно предприемане на нови още по-адекватни мерки за сигурност от спешен порядък. Непрестанното събиране на надеждна разузнавателна информация и адекватното квалифициране на информация като се използват и високоразвити технологии, могат да бъдат в полза за разрешаване на основните проблеми на системата за защита на националната сигурност.

Сигурността може да бъде разглеждана и представяна като сложна система от фактори, условия и обстоятелства, която е изложена на непрекъснато отрицателно въздействие от вътрешни и външни дестабилизиращи сили. За да се подобри работата по опазването на националната сигурност на Република България, трябва да се подобри координацията на дейността на службите като се засили обмяната на данни и информация между тях. Това ще доведе до по-пълноценно и по-ефективно използване на ресурсите, с които разполага армията и МВР и адекватно да се противодейства с всички сили на съвременните предизвикателства пред националната ни сигурност.

Библиография

1. Манев, Е., Глобална, регионална и национална сигурност, Софттрейд, 2012/
Manev, E., Globalna, regionalna i natsionalna sigurnost, Softtreyd, 2012.
2. Национална стратегия по миграция на Република България 2021-2025/ Natsionalna strategia po migratsia na Republika Bulgaria 2021-2025.
3. Иванов, В., Управление на националната ориентация през 21 век. Четиво за държавници, Военно издателство, 2011/ Ivanov, V., Upralenie na natsionalnata orientatsia prez 21 vek. Chetivo za darzhavnitsi, Voenno izdatelstvo, 2011.
4. Стратегия на Национална сигурност на Република България / Strategia na Natsionalna sigurnost na Republika Bulgaria.
5. https://europa.eu/european-union/index_bg.
6. <http://www.bta.bg/bg/c/IF/id/2415042>.
7. <https://bg.wikipedia.org>.
8. <https://www.dans.bg/>.